

ESAD (BÜLKAT) PAŞA

Dr. Öğr. Üyesi Levet ÜNAL

Esat Paşa'nın ismi birçok kaynakta, "Yanyalı Esat Paşa" veya "Yanya Müdafii" olarak geçmektedir. Esat Paşa kendi yazdığı biyografisinde, "1456 tarihinde Selanik'e gelmiş olan Taşkentli Mehmet Kaçı'nın soyundan olduğunu, Mehmet Kaçı'nın Sultan II. Murat zamanında Yanya'yı teslim alan kimse olduğunu" belirtmiştir. Dedesi Yanya İlçesi Emlak Müdürü Vehib Efendi, babası Yanya Belediye Başkanı Mehmet Emin Efendi, annesi Fatma Hanım'dır. Mehmet Efendi ailesiyle birlikte 1902 yılında İstanbul'a göç etmiştir.

Esat Paşa 18 Ekim 1862 tarihinde, daha sonra Balkan Savaşı'nda Yunanlılara teslim etmemek için aylarca direneceği Yanya Kalesi içinde bir evde doğmuştur, Vehip ve Nakıyüddin adında iki erkek kardeşi vardır. Babası çocuklarının ilk isimlerini "Mehmet" olarak koymuştur. En büyük çocuk olan Mehmet Esat ve kardeşi Mehmet Vehip subay olmayı tercih etmişler, Osmanlı Devleti'nin değişik bölgelerinde görev yapmışlar; Yanya savunmasında, Çanakkale Muharebelerinde ve Kafkas Cephesi'nde birlikte savaşmışlardır. Diğer kardeş Mehmet Nakıyüddin, adalet mesleğini tercih etmiş ve bir süre ticaretle de uğraşmıştır. Soyadı Kanunu'nun çıkmasıyla beraber üç kardeş farklı soyadları almışlardır. Esat Paşa "Bülkat", Vehip Paşa "Kaçı" ve Nakıyüddin Efendi'nin oğlu Arif Kazım da "Taşkent" soyadını almıştır.

Esat Paşa ilk ve orta öğretimini Yanya'da tamamlamış, 1879'da Manastır Askerî İdadisine kaydolmuş, bir yıl sonra Kuleli'ye nakledilmiştir. 1887'de Harp Okulu'nu, 1890'da Harp Akademisi'ni birincilikle bitirmiştir. Harp Akademisi'nden

sonra Esat Paşa 1890-1894 yılları arasında eğitim amaçlı olarak Almanya'da bulunmuş, bu süre içinde Alman Harp Akademisi'nden de mezun olarak Alman ordusunun çeşitli birlik ve karargâhlarında staj yapmıştır. Almanya'daki stajı sırasında Alman subaylarına tanınan terfi ve rütbe imkânlarından yararlanabilmek için Osmanlı makamlarının iznini alarak Alman uyruğuna geçmiştir.

Almanya'daki eğitiminden dönüşte 1894'te binbaşılığa terfi ederek Genelkurmay 2'nci Şube Müdürlüğü'ne tayin edilmiş, akabinde von der Goltz Paşa'ya yardımcı olarak atanmıştır.

1895 yılında Harp Akademisi'nde kurmay görevleri öğretmeniyken rütbesi yarbaylığa yükseltilmiş ve 1897 yılında Alasonya Ordusu emrine atanan Esat Paşa Osmanlı-Yunan Savaşı sırasında Yanya Kolordusu emrindeki 1'inci Tümenin Kurmay Başkanlığı görevini yürütmüş ve bu görevdeyken rütbesi miralay (Albay) olmuştur.

Esat Paşa 1899'da askerlik hayatındaki en uzun süreli görev olan Harp Okulu Ders Nazırlığı (Eğitim Başkanlığı)'na getirilmiştir. Bu görevi, 1899'dan 3'üncü Ordu Müşir Vekilliğine atandığı 1907 yılına kadar devam etmiştir. Esat Paşa, ders nazırlığını yürütürken Almanya, Fransa ve Belçika'dan getirilen ders programlarından yararlanarak Harp Okulu'nun ders programlarını yenilemiş, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde köklü değişiklikler yapmıştır. Görev süresi içinde Fevzi Çakmak, Mustafa Kemal, Enver Bey, Hafız Hakkı, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Kazım Karabekir, Yakup Şevki Subaşı, İsmet İnönü gibi pek çok başarılı subay yetiştirmiştir. Bu görevindeki başarıları sebebiyle 1901'de mirliva (Tuğgeneral), 1906'da ferik (Tümgeneral) rütbesine terfi etmiş, yine başarılı bir subay olarak 1890 yılından 1907'ye kadar olan 17 yıl içinde pek çok nişan ve madalya ile ödüllendi-

rilmiştir.

Esat Paşa, 27 Haziran 1907’de Selanik’teki 3’üncü Ordu Müşir Vekilliği’ne tayin edilmiş ve bu görevi bir yıl kadar devam etmiştir. Kendisi müşir vekilliği görevi için “O tarihlerde bir unvandı, bugün karşılığı yoktur.” ifadesini kullanmıştır. Atatürk de bu görev için “Gayritabiî nitelikte idi. Bu teşkilatın tabii olmayan yönü; Makedonya’da Manastır’da bulunan bir 3’üncü Ordu vardı. Selanik’te, ayrıca bir de 3’üncü Ordu Müşiriyeti oluşturuldu. Bu makama atanan Ferik Esat Paşa’nın emrindeki Üsküp ve Serez tümenlerinin kumandanları kendisinden iki rütbe daha önde olan Müşir Osman Fevzi Paşa (Tatar Osman Paşa) ile Müşir İbrahim Paşa (Sakallı Nurettin Paşa’nın babası) idi.” ifadesini kullanmıştır. Kendisinden kıdemli bu komutanlar Esat Paşa’yı pek dikkate almamış, bu durum Rum, Sırp ve Bulgar çetelerle mücadeleyi zorlaştırmıştır. Esat Paşa bu işleyişten duyduğu rahatsızlığı görevden alındıktan sonra gönderdiği arıza ile padişaha bildirmiştir. 3’üncü Ordu’nun bu şekildeki komuta yapısı, İttihatçıların hedeflerine ulaşmasını da kolaylaştırmıştır. Neticede bu teşkilat oluşumu ve görevlendirmede, II. Abdülhamit’in üst düzey komutanları dengeleme ve kontrol etme isteği etkili olmuştur.

Aynı dönemde kardeşi Vehip Bey, Manastır Askerî İdadisinde ders nazırı olarak görev yaparken İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne üye olmasına karşın Esat Paşa İttihatçılardan uzak durmuştur. Üstelik Esat Paşa’nın önemli görevlerinden birisi de “cemiyet-i fesadiye” olarak adlandırılan İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni takip etmek olmuş, Cemiyet’i takip eden üst komuta heyetinde yer almıştır. Bu kapsamda Esat Paşa; Cemiyet’in takibi için çeşitli toplantılar düzenlemiş, yazışmalarda bulunmuş, İttihatçı subaylara ve faaliyetlerine ilişkin raporlar

düzenlemiştir. Buna rağmen Esat Paşa, bölgede İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin faaliyetlerine engel olamadığı için İstanbul’a çağrılarak yargılanırken II. Meşrutiyet’in ilanı ile kurtulmuştur. II. Meşrutiyet’in ilanı sonrası Esat Paşa 10 Ağustos 1908 tarihinde 4’üncü Ordu Kurmay Başkanlığına, 13 Nisan 1909 tarihinde Genelkurmay İkinci Başkanlığına, daha sonra Genel Levazım İşleri Başkanlığına atanmıştır. Bu görevde iken Esat Paşa’nın rütbesi, çıkarılan Tasfiye-i Rütbe Kanunu sonucu 22 Eylül 1909 tarihinde feriklikten mirlivalığa indirilmiştir. Bunun üzerine Genel Levazım İşleri Başkanlığından istifa etmiş, 16 Mart 1911’de önce Piyade Müşavirler Kurulu Başkanlığına getirilmiş, kısa süre sonra Gelibolu’daki 5’inci Tümen Komutanlığına tayin edilmiş, bu görevi sırasında 27 Mart 1911’den itibaren Tekirdağ’da bulunan 2’nci Kolordu Komutan Vekilliği görevini de yürütmüştür.

12 Temmuz 1911’de İşkodra Mürettep Kuvvetleri Komutanlığına atanan Esat Paşa’nın görev yeri İtalya’nın savaş ilan etmesi üzerine değiştirilmiş, 16 Eylül 1911’de Yanya Bağımsız Tümen Komutanı ve seferberlik planı gereği 10 Ekim 1911’de Yanya Kolordusu Komutanı olmuştur.

Yanya’ya geldiğinde atalarının yüzlerce yıldır yaşadıkları ve kendisinin de gayet iyi bildiği Yanya hakkında bir rapor hazırlayarak İstanbul’a sunmuştur. 1911 Aralık tarihli bu layihada Yanya için yapılması gerekenler ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buna karşın, artık İtalya ile savaşın başladığı bir ortamda rapora herhangi bir işlem yapılmamıştır.

Henüz Trablusgarp Savaşı devam ederken 8 Ekim 1912 tarihinde Karadağ’ın saldırısıyla başlayan Balkan Savaşı’nda Osmanlı orduları ağır bir yenilgi almıştır. Edirne-Kırklareli hattında Bulgar Ordusu karşısında yenilen Osmanlı Doğu

(Şark) Ordusu ancak Çatalca hattında tutunabilmiş, Osmanlı Batı (Garp) Ordusu Makedonya'da hiçbir hatta tutunamadan Arnavutluk içlerine kadar çekilmek zorunda kalmıştır. Balkan Savaşı'nda kahramanca savaşan üç yer; Edirne, Yanya ve İşkodra olmuş, bu müstahkem mevkiilerdeki Osmanlı kuvvetleri, kendilerinden çok üstün düşman saldırılarına aylarca direnmiş, mühimmatları bitip açlıktan ve hastalıktan kırılıncaya kadar teslim olmamışlardır.

Balkan Savaşı'nda Yunanlılar 18 Ekim 1912'de harp ilan ettiklerinde seferberliklerini tamamlamış ve orduları hudut boylarında yerini almıştı. Doğu sınırında tertiplenen Teselya Ordusu Selanik'i, batıda tertiplenen Epir Ordusu Yanya'yı ele geçirmekle görevlendirilmişti.

Savaş başladığında Teselya Ordusu Alasonya-Serfice-Yenice istikametinden ilerleyerek 9 Kasım 1913'te Selanik'e girmiştir.

Epir Ordusu 3 Kasım 1913'te Preveze'yi ele geçirmiş, 1912 yılı Aralık ayı ortalarına kadar Yanya önlerine ulaşarak şehri kuşatmıştır. Yunan ordusu şehri ele geçirmek üzere ilk olarak 14-25 Aralık 1912 tarihinde daha sonra 20-23 Şubat 1913 tarihleri arasında büyük çaplı taarruza geçmiş ancak başarılı olamamış, Yanya Kolordusu şehri kahramanca savunmuştur.

Bununla birlikte Esat Paşa'nın kuvvetleri, Yunan ordusunun aralıksız her gün sürdürdüğü yoğun topçu ateşleri, bölgeyi kasıp kavuran kar, tipi, soğuk ve yiyecek sıkıntısı ile giderek erimeye başlamıştır. Bunların yanı sıra Esat Paşa'yı uğraştıran bir diğer sorun da Arnavut askerlerin firarları sebebiyle hem kuvvetin azalması hem de diğer askerlerin moralinin bozulması olmuştur. Firar olayları, 28 Kasım 1912 tarihinde Arnavutların bağımsızlıklarını ilan etmeleri sonrası giderek artmıştır.

Yanya Kolordusu zamanla erirken Yunan Ordusu sürekli yeni kuvvetlerle takviye edilmiştir. Nitekim İkinci Yanya Muharebesi'nden sonra Veliht Prens Konstantin de Yanya bölgesine gelerek 24 Ocak 1913'te ordunun komutasını üzerine almış, yeni bir taarruz başlatmadan önce 30 Ocak 1913 tarihinde Esat Paşa'ya mektup göndererek, boşuna kan dökülmemesini ve teslim olmasını istemiştir. Yunan Veliht Prensi Konstantin ile Berlin Harp Akademisinde aynı sınıfta okumuş ve dostluk kurmuş olan Esat Paşa teslim olmayı reddetmiştir.

Bu dönemde Yunan ordusunun mevcudu diğer cephelerden getirilen kuvvetler, Giritliler, Epirli çeteler ve gönüllüler ile birlikte 60.000 kişiye ulaşmıştır. Yanya Kolordusunun muharip asker mevcudu 28.000 görünse de bunun büyük kısmı muharip olmadığından üstelik mevcudun yarısı savaşamayacak kadar hasta olduğundan şehri çevreleyen 28 kilometre uzunluğundaki cephe 10.000 piyade ile savunulmaya çalışılmıştır.

1913 yılı Şubat ayı boyunca kuşatmayı sağlamlaştıran Prens Konstantin, 4 Mart 1913 sabahı yoğun topçu ateşiyle Üçüncü Yanya Muharebesi'ni başlatmıştır. 5 Mart 1913 akşamı Yanya Kolordusunun cephe ve erzakı tamamen tükendiğinden ve Türk birlikleri son güçlerini de yitirdiğinden Esat Paşa için teslim olmaktan başka seçenek kalmamıştır. Böylece Müstahkem Mevkiin geceli gündüzlü 138 gün süren insanüstü direnişinin sonuna gelinmiş, 6 Mart 1913 öğleye doğru Yunan Ordusu Yanya'ya girmiş ve Yanya'nın teslimini öngören protokol imzalanmıştır. Veliht Prens Konstantin, teslim olmak zorunda kalan Esat Paşa'yı takdir ederek, kılıcını almamak centilmenliğini göstermiştir.

Esat Paşa, kardeşi Vehip Bey ve diğer subaylar önce Preveze'ye, oradan vapurla Pire üzerinden

Atina götürülmüştür. Atina yakınlarındaki Kisifiya'da dokuz ay esir kalan Esat Paşa 2 Aralık 1913 tarihinde İstanbul'a döndüğünde Tekirdağ'daki 3'üncü Kolordu Komutanlığına atanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 3'üncü Kolordu Gelibolu Yarımadası'na intikal ettirilmiş, böylece Esat Paşa'nın askeri kariyerinin Çanakkale safhası başlamıştır.

Çanakkale Cephesi'nde Esat Paşa başlangıçta 3'üncü Kolordu Komutanı olarak Gelibolu Yarımadası'ndaki 5, 7 ve 9'uncu Tümenlere komuta etmiş, 25 Nisan 1915 tarihinde çıkarmaların başlamasından 4/5 Mayıs 1915 tarihine kadar 10 gün süreyle cephenin hem Seddülbahir hem Arıburnu kesiminden sorumlu olmuştur. Bu 10 günlük süre içerisinde gerek çıkarma yapan düşmanın ilerlemesinin durdurularak geriye atılması gerek mevcut kuvvetlerin süratle takviyesi bakımından önemli iken Esat Paşa bu süreci başarıyla yürütmüştür. 26 ve 27 Nisan 1915 tarihlerinde Seddülbahir bölgesine parça parça gelen takviye kuvvetler ile yapılan karşı taarruzlar İngilizlerin ilerlemesini engellemiş, 28 Nisan 1915 günü İngilizlerin ilk geniş çaplı taarruzu olan Birinci Kirte Muharebesi'nde düşmana geçit verilmemiş, 1 Mayıs ve 3/4 Mayıs 1915 tarihlerinde yapılan taarruzlar düşman morali üzerinde büyük etki yaratmıştır. Yine aynı dönemde Arıburnu kesiminde 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'in Anzaklarla muharebeleri de Esat Paşa'nın bilgisi dâhilinde gerçekleşmiştir.

4/5 Mayıs 1915 tarihinde 5'inci Ordu Komutanı Liman von Sanders, Gelibolu Yarımadası'ndaki kuvvetler için grup teşkilatlanmasına geçmiştir. Buna göre Esat Paşa artık Kabatepe'den itibaren cephenin kuzeyinden sorumlu Kuzey (Şimal) Grubu Komutanı olmuştur. Bu teşkilat değişikliği ile

19'uncu Tümen ve Mustafa Kemal de Kuzey Grubu'nun komutasına girmiş, Esat Paşa bu teşkilat değişikliği sonrası Enver Paşa'nın direktifi gereği 19 Mayıs 1915 günü Anzaklara yönelik büyük çaplı bir taarruz harekâtı gerçekleştirmiştir. 3,5 kilometrelik cepheye çok dar muharebe şeritlerinde gece başlatılıp gündüz de devam ettirilen 19 Mayıs Taarruzunda çok kanlı muharebeler yaşanmıştır. Bu muharebelerde ağır topçunun ve top cephanesinin azlığı, baskın sağlanamaması, gece mevziye sokulan bazı birliklerin arazinin yabancı olması, gece mevzi değiştirmeleri yapılırken karışıklık yaşanması, hücumun derinlik içinde değil, kesif hatlar ve kollar halinde yapılması gibi sebeplerle ağır zayıflığa karşı başarı sağlanamamıştır. Bununla birlikte 19 Mayıs Taarruzu İtilaf Devletleri'ne, Türklerin Çanakkale'yi savunmak konusunda ne denli kararlı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Bundan sonraki süreçte İngilizlerin 6 Ağustos 1915 akşamı başlattığı genel taarruza kadar Kuzey Grubu Komutanlığı bölgesinde büyük çaplı muharebeler yaşanmamış, mücadele teması hattı üzerinde ağırlıklı karşılıklı ateşler ve küçük çaplı taarruzlar şeklinde gerçekleşmiştir.

6-8 Ağustos 1915 tarihleri arasında cepheye zorlu bir süreç yaşanmıştır. Kanlısirt'ta başlayan genel taarruzdan başka Conkbayırı'na doğru yapılan sızma ile Suvla Koyu'na yapılan çıkarmalar cepheyi kritik hale getirmiştir. Bu bunalımlı ortamda, bir gün önce Anafartalar Grup Komutanlığına getirilen Miralay (Albay) Fevzi Bey, Liman von Sanders'in Anafartalar'da taarruz emrine "askerin yorgun olduğu" gerekçesiyle itiraz edince, yerine 8 Ağustos 1915 gecesi 19. Tümen Komutanı Miralay (Albay) Mustafa Kemal tayin edilmiştir. Bu tayin emri kendisine Liman von Sanders'in taarruz emri ile birlikte Esat Paşa tarafından tebliğ edilmiştir.

Anafartalar Grup Komutanlığı'nın teşkili aslında Kuzey Grubu Komutanlığı'nın hem sorumluluk alanını hem emrindeki birlikleri oldukça sınırlandırmasına karşın Esat Paşa teşkilat değişikliğine karşı çıkmamış ve alınganlık göstermemiştir. Bunun yanında Esat Paşa, bu sıralarda kardeşi Güney Grubu Komutanı Vehip Paşa'dan istediği takviye kuvvetler de dâhil olmak üzere emrindeki bazı birlikleri Conkbayırı'na yönlendirmiştir. Tüm bunlar Esat Paşa'nın yüksek kişiliğinin bir göstergesidir.

Anafartalar Grup Komutanlığının teşkili sonrası Kuzey Grubu Komutanı olarak Esat Paşa Arıburnu bölgesinde Anzak Kolordusunun güney kesimindeki birlikler ile muharebeye devam etmiştir. Bu mücadeleyi atandığı 1'inci Ordu Komutanlığı görevine katılmak için 14 Ekim 1915 tarihinde cepheden ayrılıncaya kadar sürdürmüştür.

Çanakkale Muharebelerinde gösterdiği üstün başarı sebebiyle Esat Paşa'nın rütbesi 6 Temmuz 1915 tarihinde mirlivalıktan tekrar ferikliğe yükseltilmiştir. Esat Paşa'yı yeni rütbesi dolayısıyla ilk tebrik eden 19'uncu Tümen Komutanı Miralay (Albay) Mustafa Kemal olmuştur. Çanakkale Cephesi'ndeki Komutanı Liman von Sanders anılarında Esat Paşa'dan "yiğit ve şövalye ruhlu" olarak bahsetmektedir.

Esat Paşa, 1'inci Ordu Komutanlığı görevi esnasında 1917 yılında Doğu ve Batı Cephelerini yerinde görmek üzere Almanya seyahatine çıkmıştır. 9 Kasım 1917'de Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne yaptığı ziyarette kendisine mihmandarlık yapmıştır.

21 Şubat 1918'de Liman von Sanders'in yerine Bandırma'daki 5'inci Ordu Komutanlığı'na getirilen Esat Paşa, 8 Haziran 1918'de Birinci Ferik rütbesine (Korgeneral) terfi etmiş, 22 Hazi-

ran 1918'de kardeşi Vehip Paşa'nın yerine 3'üncü Ordu Komutanı olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilerek Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Esat Paşa önce Askerî Okullar Umûmî Müfettişliği, akabinde 24 Temmuz 1919'da 2'nci Ordu Müfettişliği görevine tayin edilmiş, 22 Kasım 1919 tarihinde bu görevden emekli olmuştur.

Emekliliği döneminde Salih Paşa kabinesinde on beş gün kadar Bahriye Nâzırlığı görevinde bulunmuştur. Yine emeklilik sonrası hayatında İstanbul Sigorta Şirketi Yönetim Kurulu üyeliği, Tramvay Şirketi Yönetim Kurulu üyeliği, Mübadele Komisyon üyeliği ile Cam ve Şişe Fabrikaları Yönetim Kurulu Başkanlığı görevlerini yürütmüştür.

Esat Paşa, Esma Asime Hanım'la evlenmiş ve bu evlilikten Nesibe Fatma adlı bir kızı dünyaya gelmiştir. Eşi Esma Asime Hanım 1967'de, kendisi 1 Kasım 1952'de İstanbul'da vefat etmiştir. Naaşı Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Kaynakça

- “Esat Paşa”. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986, VIII, 3804.
- “Esat Paşa”. Meydan Larousse, Büyük Lugat ve Ansiklopedi. İstanbul: Sabah Yayınları, 1969, VI, 369.
- Artuç, İbrahim. *1915 Çanakkale Savaşı*. İstanbul: Kastaş Yayınları, 2004.
- Artuç, İbrahim. *Balkan Savaşı*. İstanbul: Kastaş Yayınları, 1988.
- Atabay, Mithat. “Çanakkale Savaşları Sırasında Mustafa Kemal Atatürk”. Çanakkale Muharebeleri’nin İdaresi Komutanlar ve Stratejiler. Ankara: Çanakkale Valiliği Yayını, 2015, 105-117.
- Atacanlı, Sermet. *Atatürk ve Çanakkale’nin Komutanları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Atatürk, M. Kemal. *Nutuk*. C. 2. İstanbul: MEB Yayınevi, 1970.
- Balkan Harbi (1912-1913) Garp Ordusu Yunan Cephesi Harekâtı*, C. 3, 2. Kısım. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1981.
- Balkan Harbi (1912-1913)*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1979.
- Balkan Harbi Kronolojisi*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1999.
- Balkan Harbi’nde Yanya Savunması ve Esat Paşa (Korg. Bülkat). Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1983.
- Balkan Savaşı’na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları)*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Türk İnkılâbı Tarihi*. C. III. Ankara: TTK Yayınları, 1991.
- Birecikli, İhsan Burak. “Balkan Savaşlarında Arnavut Gönüllüler ve Firariler”. Ege Üniversitesi Osmanlı Devleti’nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları Sempozyumu Bildirileri. Ankara: TTK Yayınları, 2013, 221-256.
- Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi (25 Nisan 1915-04 Haziran 1915)*. C.V, 2.Kitap. Ankara: Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Cephesi (04 Haziran 1915 - 09 Ocak 1916)*. C.V, 3.Kitap. Ankara: Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.
- Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915)*, C.V, 1.Kitap. Ankara: Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Bıyıklı, Mustafa ve Hatice Kaplan. “Çanakkale Kahramanlarından General Mehmet Esat (Bülkat) Paşa’nın Askeri Hayatı”. Çanakkale Muharebeleri’nin İdaresi Komutanlar ve Stratejiler. Ankara: Çanakkale Valiliği Yayını, 2015, 119-141.
- Bıyıklı, Mustafa. *Esad Paşa’nın Çanakkale Cephesi Yazışmaları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.
- Erickson, Edward J. *Büyük Hezimet Balkan Harplerinde Osmanlı Ordusu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları*. Haz.İhsan Ilgar, İstanbul: Baha Matbaası, 1975.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Etüt (ATASE) Başkanlığı Arşivi*
- Görgülü, İsmet. *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922) Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- Görgülü, İsmet. *Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1983.
- Göze, Ergun. *Çanakkale Kumandanlar Savaşı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2003.
- Milli Savunma Bakanlığı Arşivi*

Nizamoğlu, Yüksel. “*Balkan Savaşlarında Yanya Muharebeleri*”. Ege Üniversitesi Osmanlı Devleti’nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları Sempozyumu Bildirileri. Ankara: TTK Yayınları, 2013, 195-217.

Nizamoğlu, Yüksel. “*Çanakkale Savaşları Komutanlarından Esat Paşa’nın (Bülkat) Balkan Savaşları Sonuna Kadar Olan Hayatı*”. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı. 2014, Bahar, sayı: 16; 1-34.

On Yıllık Savaş-Org. İzzettin Çalışlar’ın Not defterlerinden *Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları*. Haz.İzzeddin Çalışlar. İstanbul: Türkiye İş Bankası KültürYayınları, 2010.

Öztoprak, Fahrettin. “*Osmanlı Paşaları-Mehmet Esat Paşa (1862-1952)*”. Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, 2009, sayı: 271; 45-46.

Sağun, Pakize Yöner. “Balkan Harbinde Yanya”, Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri. Isparta: SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, 2012, 85-100.

Sanders, Liman Von. *Türkiye’de Beş Yıl*. Haz. Muzaffer Albayrak. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007.

Türkmen, Zekeriya. “*Çanakkale Savaşlarında Kara Harekâtı*”. Çanakkale Savaşları Tarihi, C.IV, ed. Mustafa Demir. İstanbul: Değişim Yayınları, 2008, 2171-2220.

Türkmen, Zekeriya. *Çanakkale 1915 Türk Ordusunun Kara ve Hava Harekâtı*. İstanbul: Berikan Yayınevi, 2007.

Türkmen, Zekeriya. *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993.

Ünal, Levent. “*Mustafa Kemal’in Askeri Dehası ve Muharebelerdeki Uygulamaları*”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı. 2019, Bahar, sayı: 26; 1-43.

Ünalp, F.Rezzan. “*Çanakkale Muharebeleri ve Mustafa Kemal*”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı 100.Yıl Özel Sayısı. 2015, Bahar, sayı:18; 37-64.

Atıf

Ünal, Levent. “*Esat (BÜLKAT) Paşa*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2022.

Levent Ünal, “*Esat (BÜLKAT) Paşa*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2022.